

مجلة جامعة سبها للعلوم الإنسانية
Sebha University Journal of Human Sciences

Journal homepage: <http://www.sebhau.edu.ly/journal/johs>

BAMBANCIN DA KE AKWAI TSAKANIN HAUSAR GHAT DA DAIDAITACCIYAR HAUSA TA FUSKAR TSARIN JIMLA.

Ali Faraj Bilhassan Binamro

African languages department, faculty of languistics, sebha university, Libya

Kalmomin Buxewa:

Jimla
Tsari
Fuska
Bambanci
Goyo

Tsakure:

Wannan takarde ta qoqarin bayyana bambance-bambancen da ke akwai tsakanin Hausar Ghat da Daidaitacciyar Hausa ta fuskar jimla, an yi nazarin wasu jumlolin Hausa tare da fito da bambance-bambancen da ke tsakaninsu. Sannan an nuna yadda aka sami wasu sauye-sauye a cikin tsarin jumlin Hausar Ghat ta Libiya waxanda babu su a Daidaitacciyar Hausa., an fito da waxannan bambance-bambancen ne ta la'akari da ire-iren jumlin da kuma yanayin lokaci da kuma lamiri/wakilin suna a cikin jimlar Hausa, An kawo maanar gimla da kuma an bayyana bambanci da ake akwai tsakanin harshe biyu ga wasu ire-irensu kamar haka:
Jimla mai goyo, Jimlinin tambaya, Gimla ta bayani, Jimla ta umarni, Jimla mai harshen damo, Jimla mai korewa
An kawo kuma bambaci-bambacin abinda ya shafi nunau da kuma lokacin na gaba
Sannan kuma an kawo waso kalmomin inda hausawar GHAT sun aro daga abazanci saboda mahadunsu a wuri guda

الاختلافات الموجودة في ترتيب وبناء الجمل بين المتحدثين بلغة الهوسا في مدينة غات ولغة الهوسا الرسمية

علي فرج بالحسن بن عمرو

قسم اللغات الافريقية، كلية اللغات، جامعة سبها، ليبيا.

الكلمات المفتاحية:

جملة
ترتيب
اختلاف
وجه
دعم

الملخص

هذه الورقة تتكلم عن الاختلافات الموجودة بين المتحدثين بلغة الهوسا في مدينة غات وبين لغة الهوسا الرسمية من ناحية ترتيب الجملة وصياغتها وفعلا تم توضيح الاختلافات في بعض الجمل منها الجمل الفعلية والأسمية والاستفهامية وغيرها، وقد تم التعريف بكلمة الجملة وتوضيح بعض الفروقات الموجودة في اللهجتين وتم احضار بعض الامثلة على ذلك مثل:
الجملة التأكيدية، الجملة الاستفهامية، الجملة الخبرية، الجملة الامرية، الجملة الغامضة، جملة النفي.
وتم ايضا الكتابة عن بعض الاختلافات الموجودة في كلمات الاشارة وطريقة صياغة ونطق الجملة المستقبلية.
وبعد ذلك تم احضار بعض الكلمات التي قام المتحدثون بلغة الهاوسا في مدينة غات بإستعارتها من اللغة التارقية بسبب كثرة الاحتكاك مع هذه الامة ولتواجدهم في اراضيهم.

Gabatarwa

A wannan takarda za a yi nazarin jimla ta hanyar fito da bambanci tsakanin Hausar Ghat ta qasar Libiya da Daidaitacciyar Hausa, ta fuskar tsarin Jimla.

Jimla na xaya daga Gcikin fannonin ilimi ko nazari daban-daban da suka danganci kimiyyar harshe. Sauran takwarorin nasa kuwa, sun haxa da; ilimin furuci (phonetics), da ilimin tsarin sauti (phonology), da ilimin qira ko tasarfin kalma (morphology), da kuma ilimin ma'ana (semantics). Ilimin ginin jimla (syntax) shi ne fannin da ya jivanci nahawu (grammar) da yadda tsarin jimla ya ke

(sentence structure). Hakama ma'anar jimla a harshe *Kalmar "jimla" a harshen larabci da ma hausa tana nufin rukunin kalmomi masu ba da cikakkiyar ma'ana. Jimlar ta fito ne daga tushen "jamal," wanda ke nufin kawo ko hada abubuwa tare. Don haka, harshe yana nufin jimla a matsayin sashin harshe da ake amfani da shi don bayyana cikakkiyar ra'ayi ko ma'ana. Bugu da kari Tandama, (1986) a cikin kundin digirinsa na xaya yabayana ma'anar jimla da cewa: "Zance ne mai qunshe da cikakken ma'ana, wadda aka gina bisa tsarin nahawun harshe. Haka kuma, an daura aikin a kan ra'in

*Corresponding author:

E-mail addresses: ali.binamro@sebhau.edu.ly

Article History: Received 24 February 2025 - Received in revised form 20 August 2025 - Accepted 30 August 2025

"kwatancen harshe Ko "kwatancen nahawu" don tantancewa da kwatanta Tsakanin jumlole a harshen Larabci da harshen Hausa Wannan shi ne zai sa a gano kamanceceniya da bambance-bambancin da ke tsakaninsu. Bugu dakari mai bincike ya kara da hirarakai da mutane da kara zurfafa da armishe da takarda.

1.1 Manufar wannan Takarda

Wannan takarda wadda take da manufar kawo bayanai filla-illa akan Hanyoyin da Hausawa suke bi wajen inganta nazarin ta hanyar fito da bambanci-bambanci Hausar Ghat a libiya da Daidaitacciyar Hausa ta fuskar tsarin jimla.

1.2 Iyakar wannan Takarda

Wannan takarda za a yin ta a tsakanin Hausar Ghat ta qasar Libiya da Daidaitacciyar Hausa, ta fuskar tsarin Jimla.

A nan za a shiga cikin nazarin jimla ta hanyar fito da bambanci tsakanin Hausar Ghat ta qasar Libiya da Daidaitacciyar Hausa, ta fuskar tsarin Jimla.

Jimla dai, magana ce mai cikakken `yanci wadda akan faxe ta ita kaxai ba don a maida jawabi kurum ba. A nan ana nufin `yantacciyar magana wadda ke tsaye da kafafunta, kuma cikakka wadda ta hau kan qa`idojin nahawu.

MA'ANAR JIMLA

Dangane da ma'anar jimla masana da manazarta sun yi qoqari matuqa gaya wajen fito da ma'anar a fili daidai da fahimtarsu. Kafin a bayyana ma'anar a fili za a yi tsokaci kan maganganun malamai da masana dangane da ma'anar jimla kamar haka:

Sani (2011), ya bayyana ma'anar jimla da cewa:

"Jimlakuma, Maganacecikakkiyamaima'ana, wadda akaginabisawasuqa'idojinamusamman."

Babajo (2006), shi ma cewa yayi:

"JimlaMaganacecikakken`yanci, wadda an fahimci a matsayin akaginanabisawasuqa'idojinamusamman. agafarkondababbanbaqi, qarshekumaagaxayan watoayakoalamartambaya, koalamarmostinrai.

2.0 JIMLA MAI GOYO.

M.K.M. (2003:34) Galadanci da wasu, sun byana jimla mai goyo da cewa, ita ce jimlar da ta kunshe ganga dogararu a matsayin sifatu a cikin yankin suna na jimla.

Mun san cewa ita jimla mai goyo ana yin ta ne ta hanyar kalmomin da ake kira dogarau. Kalmomi da haruffan dogarau sun kasance kamar haka: *-wanda da wacce da waxanda da inda da randa da ranar da da lokacin da da yayin da da bayan da da wurin da da kafin da* dai sauransu.

Idan muka duba waxannan kalmomi na qasa na dogarau, za mu ga cewa wasu daga cikinsu ba a amfani da su a cikin karin harshen Ghat, kamar kalmomin *wacce da wadda*.

Misalai:-

H/G

1. Aafuul an yi Aajinaa, kasa sai ta zama sanwaa.

2. Aafuul kaa yi jiiibii ka zoo nee gidaa.

3. Aafuul kin yi wankaa ki tafi madarasaa.

4. Wanceena shii ya kaawo mubuudin Karhabaa gidaa.

A waxannan misali za mu kula da cewa goyo yakan zo ne a farkon jumlole da aka zayyana a sama, a lamba ta 1-4.

D/H

1-Idan aka yi ruwan sama, qasaa sai ta zama kooriya.

[Idan aka yi ruwan sama qasaa sai ta zama kooriya]

2-Idan ka ci abinci ka zo gidana.

[Idan kaa ci abinci, ka zoo gidaana].

3-Idan kika yi wanka ki tafi makaranta.

[Naa ga daalibaa wadda ta zoo].

4- Wancan shi ne ya kawo mukuli mota gida.

[Wancan shii nee ya kaawoo mukullin mootaa gidaa].

A cikin karin harshen Ghat an yi amfani da Kalmar Aful, wadda take nufin (idan) ita kuwa wannan kalma an are ta daga harshen Azbinanci ne Wasu misalai waxannda suka yi amfani da dogorau:

1-Akwai abokai biyu waxanda komai tare suke yi.

[Akwai abokai biyu waxanda koomai tare sukee yii]

2-Duk wanda bai ji bari ba zai ji hoho.

[Duk wanda bai ji bari ba zai ji hoohoo]

3-Na ga xaliba wadda ta zo.

[Naa ga xalibaa wadda ta zoo]

4-Duk wanda ya makara ba zai ci jarabawa ba.

[Duk wanda ya makara baa zai ci jarabaawaa ba]

A nan kuwa za mu kalli Sauyin Muhalli (Movement Transformation) a waxannan jumlole.

Misali:-

H/G

1-Da na zo na same shi a lokaci.

[Dan a zoo naa saamee shi a lookacii]

2-Na same shi lokacin da na zo.

[Naa saamee shi a lookacin da na zoo]

3-Yana da kyau wurin da na zauna.

[Yanaa da kyau wurin da na zaunaa]

4-Na zauna a wurin da yana da kyau.

[Naa zaunaa a wurin da yanaa da kyau]

5-Wurin da na zauna yana da kyau.

[Wurin da na zaunaa yanaa da kyau]

6-Wurin da ka same shi maida shi.

[Wurin da ka saamee shi madaa shi]

7-Maida shi wurin da ka same shi.

[Madaa shi wurin da ka saamee shi]

8-Tafi gida kamin in zo.

[Tafi gidaa kaamin in zoo]

9-Kamin in zo tafi gida.

[Kaamin in zoo tafi gidaa]

10-Sa`anda na zo sun riga sun ci tuwo.

[Sa`anda na zoo sun rigaa sun ci tuwoo]

11-Sun riga sun ci tuwo sa`anda na zo.

[Sun rigaa sun ci tuwoo sa`anda na zoo]

D/H

-Lokacin da na zo na same shi.

[Lookacin da na zoo naa saamee shi]

[Lookacin da na zoo naa saamee shi]

-Wurin da na zamna yana da kyau.

[Wurin da na zaunaa yanaa da kyau]

[Wurin da na zaunaa yanaa da kyau]

-Tafi gida kafin in zo.

[Tafi gidaa kaafin in zoo]

-Sa`anda na zo sun riga sun ci abinci.

[Sa`anda na zoo sun rigaa sun ci abinci]

2.1 Jumlole Tambaya.

Ita dai tambayau akwai yadda ake furta ta musamman, sannan kuma idan an rubuta za a sa alamar tambaya Bello, (2014). Jimla tambayau, jimla ce da take nuna ko yin tambaya acikin zance. Ta qare da alamar tambaya

Akwai inda tsarin jumlole tambaya suka bambanta tsakanin Hausar Ghat da daidaitacciyar Hausa.

Misali:-

H/G (wakilinsuna na gaba)

D/H

1-Wane ne? (fayyatacce)	1-Wace ce?	H/G	D/H
[Wane nee?]	[Wace cee?]	1-Marrat gobe zai zo.	1. Wataqila gobe ya dawo.
2-Wadanne ne?	2-Waxanne ne?	[Marrat goobe zai zoo]	[Wataqila goobe ya daawo]
[Wadanne nee?]	[Wadanne nee?]	2-Za su zo su Zainab da safe.	2. Su Zainab za su zo da safe.
3-Wa ne ne?	3-Wa ne ne?	[Zaa su zoo su Zaiinab da safe]	[Su Zaiinab za su zoo da safe]
[Waa nee nee?]	[Waa nee nee?]	3-Ya kammala shara da wuri.	3. Ya gama sharar da sauri.
4-Me kana so?	4-Me kake so?	[Yaa kamala sharaa da wuri]	[Yaa gama shaarar da saurii]
[Mee kanaa soo?]	[Mee kakee soo?]	4-Ta yi wanki sannu-sannu.	Ta yi wankin sannu a hankali.
5-Be ne ne?	5-Me ne ne?	[Taa yi wankii sannu-sannu]	[Taa yi wankin sannu a hankalii]
[Be nee nee?]	[Mee nee nee?]	5-Ta tafi a murgude.	5. Ta tafi a karkace.
6-Ka ka ya faru?	6-Ya ya aka yi?	[Taa tafi a murgude]	[Taa tafi a karkace]
[Kaa kaa ya faaruu?]	[Yaa yaa aka yii?]	6-Sun gire Libya.	6. Sun kai hari a kan Libya.
7-Wa tana so?	7. Wa take so?	[Sun giire Libya]	[Sun kai hari a kan Libya]
[Waa tanaa soo?]	[Waa take soo?]	7-Ya kamata ka saya tare da gaskiya.	7. Ya kamata ka tsaida gaskiya
8-Dan mi ka yi haka?	8. Don me ka yi haka?	[Yaa kamaata ka sayaa tare da gaskiyaa]	[Yaa kamaata ka tsaid gaskiyaa]
[Dan mii ka yi haka?]	[Don mee ka yi haka?]	8-Ya zama cilas in zo madarasa.	8. Ya zama tilas in zo makaranta.
9-A wane hali ka same shi? (fayyatacce)	9. Ya ya ka iske shi?	[Yaa zamaa cilass in zoo madarasa]	[Yaa zama tilas in zoo makarantaa]
[A wane haalii ka saamee shii?]	[Yaa yaa ka saamee shii?]	9-Wajibi ne ka tafi madarasa.	9. Wajibi ne ka tafi makaranta.
10. Su wa sun biya?	10. Su wa suka biya?	[Waaajibii nee ka tafi madarasaa]	[Waaajibii nee ka tafi makarantaa]
[Su waa sun biyaa?]	[Suwaa suka biyaa?]	10-Mai yiwuwa in zo ka gida yau.	10. Mai yiwuwa in zo gidanka yau
11. Su wa sun kira shi?	11. Su wa suka kira shi?	[Mai yiwuwa in zoo ka gidaa yau]	[Mai yiwuwa in zoo gidanka yau]
[Su waa sun kiraa shii?]	[Su waa suka kiraa shii?]	11-Gidan ka ya gamshe ne.	11. Gidanka ya burge ni.
12. Su wa sun tafi jiya?	12. Su wa suka tafi jiya?	[Gidan ka yaa gamshee ni]	[Gidanka yaa burge ni]
[Su waa sun tafi jiyaa?]	[Su waa suka tafi jiyaa?]	12-Gidanka yana da kyau.	12. Gidanka yana da kyau.
		[Gidanka yanaa da kyau]	[Gidanka yanaa da kyau]
		13-Gida ya yi kyau.	13. Gidan ya yi kyau.
		[Gidaa ya yi kyau]	[Gidan yaa yi kyau]

A nan akan sami bambanci tsakanin namiji da mace a karin harshen Ghat inda ake amfani da /ne/ tsakanin namiji da tamace, inda a daidaitacciyar Hausa a namiji ana amfani da /ne/, mace kuwa da /ce/. Haka kuma /x/ yakan koma /d/ a cikin Hausar Ghat. Kamar yadda za a fahimta. Karin harshen Hausar Ghat amfani yake yi da /n/ madanganci na sigar namiji da tamace. Wannan ya sava wa qa'idodin jinsi.

A wajan kalman /Me/ da ana amfani da ita wajan tambay da nufin wane a bu ne ana samun bambanci tsakanin **H.G** da **D.H**.

Misali:-

H.G

Mene ne shi ya? Mene ne wannan?
[mee nee nee shii yaa] [mee nee wannan]
A bin lura a nan shi ne amfani da /shi ya / a Hausar Ghat mai makon /wannan na daidaitacciyar Hausa.

Haka kuma za mu iya lura a nan da cewa :

- an sauya wasalin /o/ da /e/ a wajen kalmar /don me ?/ zuwa wasalin /a/ da /i/ a kalmar /dan mi ?/.

Haka kuma, a wajen jam'i an sauya lamirin /k/ zuwa mahaxin /n/ wajen tambaya.

Bayan haka,an lura da cewa a cikin karin harshen Ghat ba a amfani da wasu daga cikin wakilan suna na fayyacewa kamar su:

a. Wace ce? [Wa cee cee?]

b. Waccan. [Waccan]

Misali: 28

H/G

1-Wa ne ne? Fatima ne.
[Waa nee nee? Faatima nee.]
2-Wa ne ne? Ali ne.
[Waa nee nee? Ali nee]
3-Wane ne bakuwan nan? Amina ne.
Amina ce.
4-Wa zai amre Fatahi? Aisha ne.

D/H

1. Wa ce ce? Fatima ce.
[Waa cee cee? Faatima cee.]
2. Wa ne ne? Ali ne.
[Waa nee nee? Ali nee]
3.Wace ce baquwar nan?
Wa fatahi zau aura? Aisha ce.

4.12.3 . JIMLA TA BAYANI.

Irin wannan jimla bayani ne take xauke da shi kamar haka:

Misali:-

Abin lura a nan shi ne, a kwai wasu "kalmomin bayani"da ba a amfani da su a karin harshen Ghat kamar su:- *dace* da *cancanta* da *ban sha`awa*.

2.2 JIMLA TA UMARNI.

Wannan jimla ce da ke nuna ayi wani abu, ko umarta wani abu. Ita wannan jimla mai Magana ne kan furta wa wani, saboda ya sa shi yin wani abu ko barinsa. Wato ita wannan jimla doka-doka ce kuma da zafi-zafi a kan fax eta, Bello, (2014). Wani lokaci ma takan xauki kalma xaya ne tak, wani lokacin kuma tarin kalmomi ne ke zuwa su tayar da saqon umarnin.

Umurtau aikatau ne wanda ake bukatar faruwarsa ta hanyar fata ko roqo ko umarni, wato umarni magana ce kan furta wa wani don ya yi abu ko kuma ya bari.Haka ma za mu iya cewa shi da sauai-sauai a kan fada shi. Kamar haka:-

Misali:-

H/G

- 1-In ka san Allah ka bani ruwa in sha.
[In kaa san Allah ka baani ruwaa in shaa]
- 2-In ka wuce ka sayo gurasa.
[In kaa wucee ka sayoo guraasaa]
- 3-Wuce gona ka yanka ciyawa.
[Wucee goonaa ka yanka ciaawaa]
- 4-Ta shi bani wuri.
[Taashi baani wurii]
- 5-Zo doka littafinka.
[Zoo dookaa littafii]
- 6-Sayo mini littafi.
[Sayoo mini littafii]
- 7-Umar bari wasa da ruwa.
[Umar bari waasaa da ruwaa]
- 8- Ali tafi gida.
[Ali tafi gidaa]

D/H

1. Don Allah ka bani ruwa in sha.
[Don Allah ka baani ruwa in shaa]
2. In ka je ka sayo gurasa.
[In kaa jee ka sayoo guraa saa]
3. Tafi gona ka yanki ciyawa
[Tafi goonaa ka yanki ciyaawaa]
4. Tashi ka ba ni wuri.
[Taashi ka baa ni wurii]
5. Zo ka xauki littafinka.
[Zoo ka xauki littafinka]
6. Sayo ma ni littafi.
[Sayoo ma ni littafii]
7. Umar ka bar wasa da ruwa.
[Umar ka bar waasaa da ruwaa]
8. Ali (ka) tafi gida.
[Ali ka tafi gidaa]

Abin da muka fahimta a nan shi ne a Hausar Ghat ta Libya an fi amfani da wakilin suna wajan umarni, kamar yadda wasu daga waxannan misalai da ke sama suka nuna .

2.3 JIMLA MAI HARSHEN DAMO.

Wannan jimla ce da turawa ke kiranta da (Ambiguous sentence) wato ma'anarta ya kan wuce biyu zuwa sama. Kamar yadda Yahaya da Wasu (1992). Su ka bayyana da cewa "ita ce irin wadda ke xauke da ma'ana fiye da guda xaya. Takamaimiyar ma'anar da a ka nufa ta danganta ne ga abin da ake Magana a kai." Misali: Jimla mai harshen damo, ita ce wadda take da ma'ana fiye da xaya, kamar haka:-

Misali:-

H/G

- 1-Aisha ta sha ruwa.
[Aishaa taa shaa ruwaa]
- 2-Amina ta haxiye guna .
[Amina taa hadiye gunaa]
- 3- Ahmad ya cuda ta.
[Ahmad yaa cuadaa ta]
- 4-Yana cewa tukin tuwo ne.
[Yanaa ceewaa tuukin tuwoo nee]
- 5-Za mu sha labari yau wajen Ali.
[Zaa mu shaa laabaarii yau wajen Ali]
- 6-Ali ya sha tika wajen ubansa.
[Ali yaa shaa tiikaa wajen Ubansa]
- 7-Umar ya sha wahala.
[Umar yaa shaa wahalaa]
- 8-Kasa ta sha ruwa.
[Kasaa taa shaa ruwaa]
- 9-Umar ya sha dadi.
[Umar yaa shaa daaadii]
- 10-Ali yana waka.
[Ali yanaa waakaa]
- 11-Yana cewa damun fura ne.
[Yanaa ceewaa daamun furaa nee]
- 12-Ya na cewa cin tuwo ne.
[Yanaa ceewaa cin tuwoo nee]
- 13-Ba zan ci ka ba .
[Baa zan cii ba]
- 14-Ya sha salle.[yaa shaa sallee]
- 15-Ya cuda ta [yaa cuda taa]
- 16- Ya bi hanyan shanu.[yaa bi hanyan shanuu]

D/H

1. Aisha ta yi asara.
[A'ishaa taa yi asaaraa]
2. Amina ta sami juna biyu.
[Amina taa saami juunaa biyu]
3. Ahmad ya yi varna.
[Ahmad yaa yi varnaa]
4. Ya yi ba daidai ba .
[Yaa yi baa daidai ba]
5. Za su yi hira .
[Zaa su yi hiira]
6. An yi wa Ali duka.
[An yii wa Ali duukaa]
7. Umar ya wahala.
[Umar yaa wahal]
8. Qasa ta zuqe ruwa.
[Qasaa taa zuuqe ruwaa]
9. Umar ya ji daxi.
[Umar yaa ji daaxii]
10. Ali yana faxin magana ba daidai ba.
[Ali yanaa faxin maganaa baa daidai ba]
11. Ya nuna rashin iyawa.
[Yaa nuuna rashin iyaa waa]
12. Yana zaton abin mai sauqi ne.
[Yanaa zaton abin mai sauqii nee]
13. Ba zan ci haqqin ka ba.
[Baa zan ci haqqin ka ba]
- Ya yi salle.[yaa yi sallee]
- Ya yi barna.[yaa yi barnaa]
- Ya bata [yaa bataa]

2.4 JIMLA MAI KOREWA.

A kan kira ta da korarriyar jimla ko jimla korau. Jimla ce mai kore tabbattuwar aiki a cikin jimla, wato mai nuna cewar aiki bai tabbata ba ko ba a yi shi ba. Kamar yadda Sani, (2009) ya bayyana ana amfani da wasu kalmomi ne da idan suka fito, to an a'anta zance ko ma'anar wannan jimla. A taqaike jimla ce da take kore wata ma'ana, ko bayanin jimlar gaba xaya, ko wani sashe na jimlar. Harufan korewa a jimlar Hausa ana amfani da su ne wajen kore lokaci (tense) da (subjunctive) aikatu da suna da ganga da samar da wasu sassan jimla ta hanyar amfani da **ba...ba ne/ce**, sai dai harfin korewa na biyu (**ba**) ta harshe a tsarin zubin kalmomin da yake zuwa da su ba kaffa ba ne. Misali, takan zo kafin ko bayan girkuwar aikin jimla (copular clauses) amma ba ta farko ba. koyaushe yana zuwa ne a farkon jimla sannan kuma yanayin jimla shi yake nuna irin harafin da za'a yi amfani da shi kuma babu wata jimla wani korewa a Hausa da take zuwa da harafin korewa a qarshe kawai, ya kawo tsarin jimla mai korewa guda biyar kamar haka:-

Misali:-

1-Audu bai zo makaranta ba.	[Audu bai zoo makarantaa ba]
2- Yaran ba za su zo ba .	[Yaran baa zaa su zoo ba]
3- Ali ba wawa ba ne.	[Ali baa waawaa ba nee]
4- Abu ba ta da miji.	[Abu baa tad a mijii]
5- Audu ba ya zuwa makaranta.	[Audu baa ya zuwa makarantaa]
- Amma wasu huruffan korewan da ake amfani da su kamar **babu/kad/kar/kul**.

Misali:-

1-Babu mata a tasha.	[Baabu maataa a tashaa]
2-Kada ka ci a bin ci.	[Kada ka ci a binci]
3-Kar ka ta fi makaranta.	[Kar ka tafi makarantaa]
4-Kul ka duka shi.	[Kul ka dookaa shi]
- Haka kuma, za mu fahimta cewa a Hausar Ghat ba a amfani da wasu huruffan korewan kamar **/kada/**. Haka kuma, ba a amfani da **/ba/** a qarshen jimla .Wannan ya sava wa qa'idar daidaitacciyar Hausa. Haka kuma, za mu fahimci cewa a Hausar Ghat ba a fi amfani da duk sigogin korewa kamar yadda ake samu a daidaitacciyar Hausa ba. Ga Misalin Hausar Ghat:-

Misali 33

D/H

- 1-Babu Ahmad ne.
[baabu Ahmad ne]
- 2- Babu Amina ne

H/G

- 1-Ba Ahmad ba ne.
[Baa Ahmad ba nee]
- 2-Ba Amina ba ce.

[baabu Amina nee]	[Baa Aminaa ba cee]	[Kee nee kin rubuuta Laayaa]	[Kee cee kika rubuuta wasiiqaa]
3-Ba mu son komi.	3-Ban zo gida ba	4-Kai ne ka rubuta Laya.	4-Kai ne ka rubuta wasiqa.
[baabu Amina ne]	[Ban zoo gidaa ba]	[Kai ne ka rubuuta Laayaa]	[Kai ne ka rubuuta wasiqa]
4-[Bum mu son kome]	4-Ahmed bai zo gida ba .	5-Ita ne ta rubuta Laya.	5-Ita ce ta rubuta wasiqa.
[buumu mu son kome]	[Ahmed bai zoo gidaa ba]	[Ita ne ta rubuuta Laayaa]	[It ace ta rubuuta wasiiqaa]
4-Ban zo ba gida .	[ba na zoo ba gida]	6-Su ne sun zo yau.	6-Sune suka zo yau.
5-Ahmad bai zo gida.	[Ahmad ba-i zoo gida]	[Suu nee sun zoo yau]	[Suu nee suka zoo yau]
2.5 WAKILIN SUNA NUNAU.		7-Ku ne kun zo yanzu.	7-Ku ne kuka zo yau.
Kamar yadda sunan ya nuna, wannan nau`i na wakilin suna nuni yake yi da abu dangane da kusancinsa ko nisansa da mai magana. Haka kuma, yana nuni da adadin wannan abu da jinsinsa. Amma nau`in da ya shafe mu a wannan nazari, shi ne wanda ya yi kusanci da wasu kare-karen harshe, kuma yakan bambanta da daidaitacciyar Hausa, kamar		[Kuu nee kun zoo yanzu]	[Kuu nee kuka zoo yanzu]

M.Noufal da wasu(2008:33)

haka:-

Misali 34

H/G	D/H
1-Wanga yaro (nm).	1. Wannan yaro (nm).
[Wanga yaaroo]	[Wannan yaaroo]
2-Wanga yarinya (tm).	2. Wannan yarinya (tm).
[Wanga yaarinyaa]	[Wannan yaarinyaa]
3-Wadanga yara (jm).	3. Waxannan yara (jm)
[Wadanga yaaraa]	[Waxannan yaaraa]

2.5 LOKACI NA GABA NA FARKO.

A wannan sashen za a duba yanayin lokutta a cikin jumloin Hausar Ghat ta Libiya da daidaitacciyar Hausa ta fuskar lokaci na gaba. Shi kansa lokaci na gaba ya kasu kashi biyu, wato Na Gaba Na Farko da kuma Na Gaba na Biyu. Shi lokaci Na Gaba na Farko shi ne mai qarfi saboda ba kokwanto a cikin yiwuwarsa. A lokaci Na gaba na Farko ana amfani da kalmar /za/ sannan a haxa ta da lamiri da kuma aikatau. Misali:

Zai tafi gobe.

A lokaci Na gaba na Biyu, ana amfani da lamiri masu karin sauti mai faxau. Shi lokaci na gaba Na Biyu shi ne marar qarfi saboda wataqila ne aikinsa zai yiwu.

Misali:-

H/G	D/H
1. Za ni zo yau nan da marece.	1. Zan zo yau da yamma.
[Zaa ni zoo yau nan da marecece]	[Zan zoo yau da yammaa]
2. Za ya zo yau nan da safe.	2. Zai zo yau da magariya.
[Zaa ya zoo yau nan da safe]	[Zai zoo yau da magariyaa]
3. Za su zo yau nan da Almuuru.	3. Za su zo yau da marece.
[Zaa su zoo yau nan da Almuuruu]	[Zaa su zoo yau da marecece]

Wannan yana tabbatar da cewa aikin zai yiwu. An sami bambanci tsakanin H/L da D/Hausa wajen amfani da /n/ a Hausar Ghat ta Libiya don tabbatar da cewa abin zai faru a nan gaba.

2.6 LOKACI NA GABA NA BIYU.

Shi kuwa wannan babu shi a Hausar Libiya sam-sam balle a kwatanta shi da daidaitacciyar Hausa.

2.7 SHUXAXXEN LOKACI NA BIYU.

A nan ma akan sami bambanci da kuma kamanci a nan.

Misali:-

H/G	D/H
1-Ni ne na rubuta Laya.	1. Ni ne na rubuta wasiqa.
[Nii nee na rubuuta Laayaa]	[Ni nee na rubuuta wasiiqaa]
2-Kai ka rubuta Risala.	2-Kai ne ka rubuta wasiqa.
[Kai ka rubuuta Risaalaa]	[Kai ne ka rubuuta wasiiqaa]
3-Ke ne kin rubuta Laya.	3-Ke ce ki ka rubuta wasiqa.

Abin lura a nan shi ne a Hausar Ghat ta Libiya ana amfani da /ne/ a cikin lokaci na biyu wajen nuna jinsin mace ko namiji, kamar a cikin misalai na 3 da na 5 daga cikin misalan da aka jera a qarqashin .

2.8 KALMOMIN DA HAUSAR GHAT TA ARA DAGA ABZANANCI

Xaya daga cikin abubuwan da a ke ganin cewa Hausar Ghat tasha bamam da daidaitacciyar Hausa shi ne aro daga wasu harsuna misali Azbinanci.

Misali:-

Daidaitacciyar Hausa	Azbananci
Ruwan sama	Ajina
Hanta	Ausa
Vargo	Aduf
Sadaqa	Takuca
Cokali	Tasokalt
Yatsa	Axax
Yawu	Alida
Dimi	Takat
Wake	Ibubawan
Dutsin murhu	Akade
Faqo	e-tagar
Targade	Arafak
Shakarkari	Shishwatu

KAMMALAWA.

Kamar yadda taken wannan takarda ya nuna game da bambance-bambancen da ke akwai tsakanin Hausar Ghat da Daidaitacciyar Hausa ta fuskar jimla, an yi nazarin wasu jumloin Hausa tare da fito da bambance-bambancen da ke tsakaninsu. Sannan an nuna yadda aka sami wasu sauye-sauye a cikin tsarin jumloin Hausar Ghat ta Libiya waxanda babu su a Daidaitacciyar Hausa. Haka kuma, an fito da waxannan bambance-bambancen ne ta la'akari da ire-iren jumloin da kuma yanayin lokaci da kuma lamiri/wakilin suna a cikin jimlar Hausa. Daga qarshe, ana ganin cewa abubuwan da aka gabatar za su zama wani xan yunquri ne a kan yadda ake samun bambance-bambance a tsakanin wasu al'ummomin da ke amfani da harshen Hausa a matsayin harshen uwa da kuma waxanda ke amfani da shi don sadarwa a cikin al'ummar da suke zaune tare da .

MANAZARTA.

M.Noufal da Samir Ezzat da Kassim Bilal(2008)Hausa don makarantun Sakandari Masalahat wasa'il Alta'alimiya.Alezdehar printing.Misurata.

Babajo, A.I. (2006), Nazarin Jimlar Hausa, Don Mkarantu Da Kwalejoji, El-kabeer Press Plc, Jos.

Bello, A. (2014), Sabon Nahawun Hausa, Ahmadu Bello University Press Limited, Zaria.

M.K.M. Galadanci da wasu (2003) Hausa Don karatun Mkarantun Sakandare,printed by joint

Sani, M.A.Z. (2009), Alfiyyar Mua'azu Sani 2: Ginin Jimlar Hausa A Waqe, Benchmark Publishers Limited, Kano, Nigeria.

Sani, M.A.Z. (2011), Tsarin Sauti Da Nahawun Hausa, University Press Limited Plc, Iba dan.

Yahaya, I.Y da wasu (1992), DarussanHausaDonMakarantun
Sakandare1, University Press Plc, Iba dan.

Hira da malamai:

Hira da doctor kasim bilal ya samu phd a sashen hausa 2014 a jamiar
BAYERO UNIVERSITY a KANO shi ma malaman hausa a jamiar
sebha kuma shi dan garin ghat